

Paciorek, Magdalena

"Kobieta i małżeństwo :
społeczno-kulturowe aspekty
seksualności : wiek XIX i XX", pod red.
A. Żarnowskiej i A. Szwarca, Warszawa
2004 : [recenzja]

Medycyna Nowożytna 12/1 - 2, 256-259

2005

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kobieta i małżeństwo. Społeczno-kulturowe aspekty seksualności. Wiek XIX i XX. - pod red. A. Żarnowskiej i A. Szwarca, Warszawa 2004, t.8. Wydawnictwo DIG, ss. 518.

Kobieta i małżeństwo to kolejny VIII tom pracy zbiorowej napisanej pod kierunkiem profesorów Anny Żarnowskiej i Andrzeja Szwarca, stanowiący kontynuację rozpoczętych w roku 1990 badań nad tematyką kształtowania wizerunku kobiety w różnych aspektach życia społecznego, politycznego i kulturalnego na przełomie XIX i XX wieku.

Prezentowany obecnie tom poświęcony został problematyce szeroko rozumianej tzw. seksualności kobiety omawianej w aspektach kulturalno-społecznych czasowo odnoszących się do XIX i XX wieku. Praca stanowi zbiór 27 artykułów o charakterze studiów, uporządkowanych w sposób chronologiczny, co ułatwia czytelnikowi dostrzeżenie nie tylko wszelkich przemian zachodzących w tzw. normach obyczajowych ulegających ewolucji, ale także obserwację rodzącej się świadomości społecznej u kobiet i jej indywidualizacji. Duże zainteresowanie wzbudza prezentowana przez autorów baza źródłowa, która oparta została m.in. na pamiętnikach, dziennikach, utworach literackich a także na prasie, podręcznikach oraz wszelkiego rodzaju poradnikach. Niezwykle ciekawych wniosków dostarczały także reklamy i ogłoszenia matrymonialne zamieszczane m.in. w „Kurierze Warszawskim” i „Flircie Salonowym” – pismach pochodzących z XIX i początku XX wieku. (A. Janiak- Jasińska, „O jakim mężu myślę?” *Oferta małżeńska kobiet i ich oczekiwania w świetle anonsów matrymonialnych z początku XX wieku.*)

W prezentowanej publikacji autorzy poszczególnych prac poddają bliższej analizie relacje pomiędzy kobietą i mężczyzną przede wszystkim na gruncie prywatnym. Punktem odniesienia większości artykułów był związek małżeński.

Pod względem merytorycznym powyższa publikacja podzielona jest na cztery zasadnicze rozdziały. Pierwszy dotyczy zagadnień edukacji seksualnej, którą w ówczesnych czasach ograniczano jedynie do właściwego przygotowania córki bądź syna do pełnienia późniejszych ról żony i męża. Dobrze wyedukowana dziewczyna, o czym wspomina A. Landau-Czajka – według XIX-wiecznych poradników, winna zachować do ślubu niewinność, co stanowiło podstawowy warunek późniejszego zamażpójścia. Dodatkowo matki musiały zadbać o zdrowie i kondycję fizyczną potencjalnej kandydatki. Mniej zwracano uwagę na jej wykształcenie. W XIX a także na początku

XX wieku istniało przekonanie, że dziewczęta winny kształcić się przede wszystkim na żony i matki, a dopiero potem, zastanawiano się, jak zapewnić im utrzymanie w przypadku pozostania w stanie panieńskim. (A. Landau-Czajka, *Przygotowanie do małżeństwa według wybranych poradników z XIX i XX wieku.*) Wychowanie chłopców przebiegało w nieco innym systemie. Od przyszłego ojca wymagano tężyzny fizycznej. Mniejszą uwagę przykładano do jego wstrzeźliwości. Niektóre poradniki z początku XX wieku zalecały wręcz młodym mężczyznom pobieranie nauk, by móc w przyszłości sprostać tzw. „obowiązkom małżeńskim.” W okresie międzywojennym sytuacja ulegała stopniowym zmianom. Jednak wychowanie seksualne dzieci i młodzieży nadal było tematem tabu. O rozrodczości uczono się na przykładach rozwoju roślin i zwierząt. Nawet w okresie PRL-u, o czym wspomina Anna Landau -Czajka, inicjacja seksualna młodzieży była pomijana w stosownych poradnikach, a przygotowanie do ról małżeńskich „...odbywało się przez przejmowanie pewnych wzorców otoczenia...” (A. Landau-Czajka, ... s. 18). Prawdziwa rewolucja w systemie edukacyjnym nastąpiła pod koniec XX wieku, kiedy to z poradników zaczęło znikać pojęcia „żony” i „męża” zastępowane określeniem „partner” a narzeczeństwo nie oznaczało już niegdyś wymaganego okresu przed zawarciem związku.

Kolejne publikacje zamieszczone w pierwszej części pracy (Jolanty Sikorskiej-Kuleszy, *Skąd się wziął mój braciszek...*) poruszają kwestię konieczności uświadamiania najmłodszych dzieci w sprawach prokreacji. Motyw bajkowy- o bocianie przynoszącym dzieci czy o znalezisku niemowlęcia w kapuście były najczęściej wykorzystywanymi przez rodziców interpretacjami ludzkiej rozrodczości w oczach dziecka. Na przełomie XIX i XX wieku odzywały się protesty przeciwko tego typu wychowaniu. Autorami publikacji byli zarówno lekarze jak i pedagodzy tj. Iza Moszczeńska, Leon Wernic, Walenty Miklaszewski. Wśród publicystów, najczęściej wywodzących się ze środowisk duchownych, pojawiały się również głosy sprzeciwu przeciwko wczesnej edukacji seksualnej.

W początkach XX wieku na łamach prasy kobiecej „Czystość” i „Kosmetyka” zaczął przewijać się nurt lansowania tzw. „małżeństwa doskonałego” (Magdalena Cwetsch-Wyszomirska, *W drodze ku małżeństwu doskonałemu...*), polegającym na uwzględnieniu potrzeb erotycznych zarówno kobiety jak i mężczyzny. Traktowanie aseksualne płci żeńskiej, której podstawowym obowiązkiem jest wydanie potomstwa było głównym powodem nieudanych związków, rozczarowań i późniejszych dramatów. Uświadamianie, o którym

również wspomina autorka stanowiło podstawę modelowego związku. Na łamach prasy popularnej zadawano sobie pytania czy kobieta ma prawo wymagać?

Kontynuacją powyższego tematu jest artykuł Magdaleny Gawin *Seksualność i prokreacja w polskiej publicystyce eugenicznej 1905-1939*. Autorka opierając się na kolejnych czasopismach z początków XX wieku zwraca uwagę na nieco inny aspekt doboru małżeńskiego tj. na tzw. „czystość rasy.” Problematyką powyższego zagadnienia zajął się w Polsce ruch eugeniczny, którego jednym z założycieli był wspomniany już Leon Wernic.

Kolejne dwa rozdziały omawianej publikacji prezentują rozważania na temat modeli i wzorców kontaktów między małżonkami w różnych środowiskach i kręgach kulturowych. Na uwagę zasługują studia Andrzeja Szwarca i Marty Sikorskiej Kowalskiej poświęconym elitom burżuazyjnym i arystokratycznym. Na temat związków małżeńskich i relacji w nich panujących w środowiskach żydowskich, ewangelickich a także o małżeństwach mieszanych piszą m.in. Zofia Borzymiska, Rafał Żebrowski, Tadeusz Stegner, Jolanta Żyndul. Wśród prezentowanych artykułów pojawiają się także opracowania omawiające powyższe zagadnienie modelu małżeńskiego w kontekście odmiennych kultur- wiktoriańskiej Anglii i XIX i XX-wiecznych Czech (Ewa Kokoszycka i Pavla Vosahlikova).

Przełom dwóch stuleci, jak wynika z powyższych rozpraw, stanowił początek reformy obyczajów nie tylko w kwestii wychowania i uświadamiania seksualnego, ale również zapoczątkował polemikę na temat rozwodu i separacji oraz ich prawnego uregulowania.

Niezwykle interesujący jest artykuł Agnieszki Janiak-Jasińskiej *O jakim mężu myślę?...*, w którym autorka poddaje analizie pierwsze prasowe ogłoszenia matrymonialne. Już samo pojawienie się w czasopiśmiennictwie popularnym tego typu anonсів stanowiło swoistego rodzaju rewolucję obyczajową. Ujawnianie swoich pragnień i preferencji wobec przyszłego męża – bo tylko takie ostateczne rozwiązanie wchodziło w rachubę- stanowiło głęboki przełom w systemie norm i zachowań ówczesnych kobiet.

Ostatnia część książki zatytułowana *Siła i słabość stereotypów seksualności* zawiera artykuły stawiające za cel określenie trwałości tzw. norm obyczajowych a także zbadanie czynników powodujących ich przewartościowanie. W swoich rozważaniach autorzy (Marek Olkuśnik, *Kobieta w podróży na przełomie XIX i XX wieku...*; Joanna Dufurat, *Wpływ wojny na załamanie się stereotypów społecznych ról mężczyzn i kobiet*; Małgorzata Fidelis, *Młode robotnice*

w mieście...) publikacji uwzględnili zarówno zróżnicowanie czasowe, jak i odmienne położenie geograficzne badanych środowisk.

Powyższa praca stanowi bardzo wartościowe i niezwykle przydatne studium dotyczące zagadnień związanych z niemal wszystkimi sferami życia prywatnego i intymnego kobiet na przełomie XIX i XX wieku. Autorzy zamieszczonych publikacji starają się uwidocznić wszelkie aspekty rodzących przemian. Postawienie sobie przez autorów książki celu, jakim było zbadanie tzw. seksualności kobiet pod koniec XIX i na początku XX wieku było, jak wiadomo, niełatwym wyzwaniem. Podstawowa trudność tkwiła w ówczesnie panujących przekonaniach o nie ujawnianiu wewnętrznych pragnień i doznań zwłaszcza dotyczących życia seksualnego niewiast. Autorzy zamieszczonych publikacji musieli, zatem sięgnąć do poradników, pamiętników, literatury pięknej, która w pewnym stopniu była odzwierciedleniem pragnień ówczesnej kobiety. W XIX wieku, na co warto również zwrócić uwagę, jedynie poradniki medyczne zamieszczały informacje dotyczące zagadnień prokreacji i seksualności płci żeńskiej. Jednak ich autorami jak i odbiorcami byli lekarze. Problematyka uświadamiania dzieci i młodzieży w kwestii życia intymnego miało do pokonania jeszcze długą drogę zanim zaakceptowano równorzędną pozycję kobiety i mężczyzny.

Powyższa publikacja napisana pod redakcją tak fachowych historyków jak prof. Anna Żarnowska i prof. Andrzej Szwarz jest bardzo cennym i godnym polecenia opracowaniem naukowym wypełniającym istniejącą lukę w literaturze dotyczącej powyższego zagadnienia.

Magdalena Pactorek